

DNEVNIŠKI ZAPISKI S TERENA V ŠENČURJU

Predstavila bom izseke iz terenskega dnevnika, ki sem ga pisala po vsakem etnografsko-raziskovalnem dnevu v Šenčurju. Dnevnik je bil podlaga za poročila in elaborat o Šenčurju, ti pa so rabili za pripravo razstave z naslovom *Še pomnite Šenčur v šestdesetih?* Razstavo smo pripravile študentke četrtega letnika oddelka za Etnologijo in kulturno antropologijo, in sicer na podlagi fotografij in raziskovalnih izsledkov o Šenčurju, ki so nastali leta 1961 in 1962 ob raziskovanju ameriškega antropologa Joela Martina Halperna s slovenskimi študenti etnologije in sociologije. Naš mentor je bil asistent dr. Jože Hudales, priprava razstave pa je bila naša naloga v okviru vaj iz etnološke muzeologije.

Za predstavitev sem izbrala terenski dnevnik prvega obiska Šenčurja, kjer smo teren šele spoznavali, in terenski dnevnik tretjega obiska, ko smo se študentke po tematskih sklopih že natančneje pogovarjale z informatorji.

Prvi obisk Šenčurja, 11. 3. 2005

Devet študentk, ki sodeluje pri tej nalogi, domuje na različnih koncih Slovenije, zato smo se organizirale tako, da sta dva avtomobila pričela pot v Ljubljani, dva pa iz gorenjske smeri proti Šenčurju. Sestale smo se pred Mercatorjevo trgovino v Šenčurju, kjer sta se nam pridružila še etnologinja Tatjana Dovžan Eržen iz Gorenjskega pokrajinskega muzeja v Kranju in prof. Hudales. Prvi dan smo po terenu hodili vsi skupaj, za naslednje dni pa smo se študentke že razdelile po skupinah. Prvi vtis – tipična obcestna vas. Najprej nas je presenetila drugačna podoba Pipanove ulice v Šenčurju, saj smo si predstavo ustvarile na podlagi fotografij Halpernovih zbiralcev iz leta 1961. Opazile smo, da so hiše v zasnovi ostale iste, le fasade so se v večini primerov spremenile.

Na sprehodu skozi Šenčur smo se ustavili ob hiši, ki naj bi že skoraj mejila na Srednjo vas. Ker se je vaščan, ki nam je hišo predstavil, leta 1964 v Šenčur priženil z Notranjskega, nas je za podrobnejše informacije napotil k svoji ženi. Za Gorenjsko je značilno – da se posesti ne bi delile – da se je precej moč priženilo na ženino posest, predvsem v kajzarskem okolju, kar je Šenčur nekdanj bil. Hiša pri Naurum je imela na dimniku letnico 1867, dokler priženjeni vaščan tega dela hiše ni prenovil. Gre za dobro ohranjeno pritlično hišo, ki je spomeniško zaščiten. Iz nje je bilo nekaj predmetov odnešenih tudi v muzej, npr. plug oz. drevo (leseni plug, ki se je na tem koncu verjetno rabil do druge svetovne vojne, morda še dlje). Hiša je imela tudi črno kuhinjo, v kateri so pod stropom sušili meso. Dopoldan smo z etnologinjo Tatjano Dovžan Eržen in prof. Hudalesom obiskali nekdanjo šolsko računovodkinjo, ki nas

bo vključila v socialno mrežo prebivalcev Šenčurja.

S študentko Sašo Starec bom zaenkrat sodelovala pri pogovoru z lastnikom pekarnice pri Umnikovih. Žal je njegova žena v bolnišnici, zato se bova šele ta teden dogovorili za pogovor z njim. Najino izhodišče je Halpernova fotografija pekarnice iz leta 1961, pred katero je parkiran avto. Predelali bova knjigo avtorice Anke Novak *Hrana v Šenčurju*, ki je izšla ob razstavi Gorenjskega muzeja v Kranju. Skušali bova dobiti za Šenčur značilne kulinarčne recepte in izbrskati vse, kar je povezano s tamkajšnjo takratno hrano. To obdobje je bilo precej revolucionarno na področju shranjevanja in priprave hrane. Trudili se bova orisati položaj pekarnice, ki je imela v kraju verjetno pomembno vlogo. Pozorni bova na osebne spomine in dogodke omenjenega obdobja. Gotovo bo mogoče dobiti tudi kak predmet iz šestdesetih let, ki bi bil lahko povezan s pekarno. Študentke smo obiskale muzej v Šenčurju, kjer smo v zgornjem razstavnem prostoru opazile napako pri postavitvi razstave. Panoji s fotografijami nekdanjega šenčurskega življenja in komentarji o njem so zakrivali razstavljene predmete. Ogled te razstave pa nam je dal dobro iztočnico za naše delo. Menim, da bi morala biti naša razstava obvezno postavljena v Šenčurju in nikakor v Kranju, saj bi tako izpadla iz konteksta. Ker so Halpernove fotografije Šenčurja naše izhodišče, bi bila resnična škoda, če bi jih na razstavi predstavili le peščico. Ideja o tem, da bi se v ozadju vrtele vse Halpernove fotografije Šenčurja, je zelo dobra. Koncept razstave, da preko fotografij, zgodb in predmetov naredimo prerez leta 1961, pa je tudi zanimiv in glede na naše razmere najlažje izvedljiv. Naša naloga je zbrati zgodbe, spomine in predmete iz omenjenega obdobja. Ti naj bi odsevali šestdeseta in na ta način ustvariti preteklo šenčursko vzdušje, kar bi pritegnilo tudi domačine. Pozorne bomo morale biti na postavitvi razstave, ki bo odvisna tudi od zbranega gradiva, denarja in razstavnega prostora. Taka razstava pa vključuje še predstavitevno brošuro. Vsekakor bo zanimivo brskati po mapah študentov, ki so Šenčur raziskovali v šestdesetih in primerjati današnje poglede informatorjev na šestdeseta leta z nekdanjimi. Morda opazimo tudi metodološke razlike med današnjim in tedanjim delom študentov.

Tretji obisk Šenčurja, torek 22. 3. 2005

Tretji obisk Šenčurja je temeljil na raziskovanju otroštva iz začetka šestdesetih let. Ta del vključuje informacije o tem, kako so otroci preživljali vsakdan, prosti čas otrok – igro, posebne dogodke in otroške spomine, hrano in pijačo tistega časa ter formalno in neformalno izobraževanje otrok. S Sašo sva se pogovarjali z vzgojiteljico v šenčurskem vrtcu.

Ta je odraščala v Šenčurju in je bila prav v začetku šestdesetih let v nižjih razredih osnovne šole. Kot informatorka se je izkazala za zelo primerno. Svojega otroštva v šestdesetih letih se dobro spominja in ima kar nekaj stvari, ki bi nam jih posodila za razstavo (npr. pionirsko čepico in rutico, album s sličicami igralcev iz žvečilnih gumijev, ki so jih zbirali v šestdesetih letih ...).

Pogovor smo začele s spomini na igre in igrače iz njenega otroštva. Spominjala se je, kako je pozimi oče razkužil prostor, v katerem se je klalo. V njem si je informatorka uredila majhno otroško stanovanjce za igranje. Tja so postavili smrečico, tam je imela kot deklica pravo posodje, ki ga njena mama ni več rabila. Tam se je z drugimi otroki igrala trgovino. Hiško so si otroci pozimi naredili tudi na steptanem snegu. Z malo igrač so se odlično znašli, mnogo bolje kot današnji otroci. Iz škatel za čevlje je rada izdelovala posteljice za punčke; te je oblazinila in opremila z vrvicami, da je škatlo lahko vlekla na njivo, kamor je morala na delo s starši, saj je doma še niso puščali same. Informatorka se je spomnila, da je iz škatle sama izdelala fotoaparater ter z njim slikala otroke, nato pa je narisala slike teh otrok in jim jih podarila.

Prav tako je iz ostankov blaga rada šivala obleke za punčke. Vsako nedeljo so se otroci igrali ob gozdu v Šenčurju, kjer je sedaj teniško igrišče. Najraje so se igrali med dvema ognjema ali pa so plezali po drevesih. Ob gozdu je bila tudi gramozna jama, v kateri so se otroci zadrževali predvsem pozimi, saj jim je bil poleti ljubši hladnejši gozd. Pozimi so se lahko v gramozni jami smučali in sankali. Dekleta in fantje so se ponavadi igrali skupaj, le da so pozneje fantje igrali že šah, deklice pa ne. So se pa dečki igrali tudi na župnijskem vrtu oz. igrišču – nogomet, rokomet, odbojko; dostikrat so se jim pri igri pridružili župniki.

Aktualne so bile tudi didaktične igrače: špana, vrtavka in tombola, kot jih je označila informatorka. Pri špani je bila na kartonu narisana razpredelnica, ki so jo otroci naredili sami, z določenimi stičiči črt, kjer je volk požiral ovce. Ta igra se je igrala s fižoli. Pri igri z vrtavko je bil lahko v igri tudi denar, glede na smer, v katero se je ta odvrtila.

Za veliko noč so otroci spuščali jajca po perilniku, s katerim so perice prale perilo. Tudi to igro se je igralo za denar. Značilna igra za omenjeni praznik je bilo še sekanje pirhov in pomaranč. Pirhe se je sekalo s kovancem; tisti, katerega kovanec je ostal v pirhu, je moral drugemu izročiti svoj pirh. Te velikonočne igre sedaj revitalizirajo tudi v Šenčurju in na Kokrici.

Od mladinskih organizacij iz šestdesetih let je informatorka omenila dan pionirjev, ko so bili otroci v šoli sprejeti med pionirčke. Potrebna je bila pionirska zaobljuba zvestobe domovini, prejeli pa so še pionirske čepice – titovke in rdeče rutice. Ta dan je bil 29. november, ki je bil poleg novega leta najpomembnejši dan za šolske otroke. Na dan mladosti so v Šenčurju prirejali nogometne in odbojgarske tekme, sicer pa se informatorka spominja poznejših obdobij. Ko je študirala v Ljubljani, so otroke iz vrtca peljali na stadion, kjer je bila prireditvev.

Kot otroci so Šenčurjani ob popoldnevih pasli krave in si v naravi izdelovali hišice iz blata in palic. Ko so krave proti večeru prignali domov, se informatorka spominja rednega poslušanja

»Četrtekovih večerov« na radiu; ta oddaja je otrokom pričarala praznično vzdušje. Takrat so po radiu poslušali predvsem narodno-zabavno glasbo. Informatorka je posebej omenila izvajalca Miškota. Po televiziji so spremljali tudi »Slovensko popevko«, predvsem se spominja Marjane Držaj. Slovenske popevke nobeden ni zamudil. Zbirali so se pri tistih, ki so imeli televizijo. Radi so gledali tudi igrice Naceta Simončiča ter nadaljevanko »Izgubljeni v vesolju«. Po radiu so ob nedeljah zvečer radi prisluhnili Marjanu Kralju, ob osmih zjutraj pa otroškim radijskim igram. Radio je bil v šestdesetih letih bolj dostopen in razširjen kot televizija. Kadar je kdo umrl, se radia ni smelo poslušati. Čas žalovanja je bil odvisen od pokojnikove družine. V šenčurski dvorani in pozneje v združenem domu so pred letom 1960 prirejali igre, pozneje je bila na tem področju praznina. Telefona še niso imeli.

Plese so prirejali v Delavskem domu v Kranju, tečaje plesa pa v Kranju in Zalogu pri Cerkljah. V kino so se v Kranj vozili s kolesi. Nekaj časa, morda med letoma 1960 in 1965, so filme vrteli tudi v združenem domu. Organizirano so peli v zboru; eden takih je bil v Srednji vasi. Imeli so gasilski pevski zbor, cerkveni zbor in godbo, ki jo sedaj v Šenčurju obujajo.

V večja mesta kot otroci niso hodili. V Kranj je včasih šel informatorkin oče in ji od tam prinašal tortico indijančka. V Kranj so starši peljali otroke k zdravniku ali zobozdravniku. V Ljubljano pa je šla informatorka prvič z očetom, ko sta v bolnici obiskala mamo. Tam kot deklica, ki je bila vajena zunanjega, preprostega stranišča, ni upala na angleško stranišče.

Informatorkina teta je bila šivilja, oče pa je delal v Tekstilindusu, zato je bila vedno lepo oblečena. V šestdesetih letih so jim večino oblek sešile šivilje, oblek ponavadi niso kupovali. Informatorka se spominja revije *Naša žena*, s pomočjo katere so lahko spremljali modo. Kavbojk niso nosili, se pa spominja, da so gospodinje nosile bele predpasnike.

V šestdesetih letih so otroci že poznali Cockto. Nekoč ji je menda fant, ki mu je bila všeč, kupil to novo pijačo in nerodno ji je bilo, ko ji je prodajalka rekla, naj jo spiže kar v trgovini. Sladoleda še ni bilo. Sladkarije so bile tortice, indijančki, bonboni – pisani zamaški, ki so jih kupovali na kile. Kupovali so tudi rum ploščice in žvečilke, ki so bile zavite, v škatlicah pa sprva črno-bele, nato pa že barvne slike s fotografijami filmskih igralcev. Te so vstavljali v albume in informatorka enega še hrani. Otroci so prav tako zbirali prtičke in vžigalične škatlice. Na teh so bile upodobljene različne teme, npr. dirke s konji ali pa ptice. Fantje so se ukvarjali z zbiranjem prospektov avtomobilov, kar se jim je zdelo posebno imenitno.

Od revij so mladi poznali *Kurirčka* in *Pionirski list* ter knjižice iz zbirke *Čebelica*. Aktualne so bile Mohorjeve knjižice in *Pratika*. Otroci so brali sami, saj so bili starši prezaposleni. V šestdesetih letih so ob koncu osnovne šole že radi poslušali Beatle in plesali charlston. Plošče so začeli kupovati, ko so dobili gramofon, prej pa so hodili glasbo poslušat tja, kjer so gramofon že imeli. Gramofon so tako poslušali ob nedeljah. Informatorkin starejši brat je v tistem času že nekaj zaslužil, zato so imeli pri hiši gramofon. Brat je pripeljal tudi svoje prijatelje, s katerimi se je informatorka učila sodobnejših plesov.

Glavna hrana sta bila krompir in zelje, ob nedeljah pa je na mizo prišlo boljše kosilo z obvezno govedino, ki so jo

obedovali še v ponedeljek, če je kaj ostalo. Ob nedeljah je bilo, kadar so klali, za popoldansko malico meso. Sicer mesa niso jedli pogosto. Domačini so meso prodajali, za ta denar pa kupovali olje in sladkor. Po mnenju informatorka v šestdesetih letih prehrana še ni bila pestra, pa ne zato, ker ne bi imeli sestavin, temveč zato, ker so gospodinje kuhale tako, kot so bile vajene od doma. Šestdeseta je že zaznamovala Argo juha, konzerve pa so bile zelo redke. Marmelado so prodajali na kile, zavito v papir. V živilski trgovini v Šenčurju so ljudje včasih kupovali ne le jabolka na kilo, ampak tudi, kadar jih je doma zmanjkalo, le eno jabolko ali dve. Iz jabolk so mame kuhale marmelado, kruh pa so največkrat pekle v domači peči. Mesni zajtrk – doručak je bil izjemno priljubljen, jedli so ga le malokdaj, pri nekaterih le enkrat letno. Doma so redno vlagali paprike. Hrana, ki so jo prinesli priseljenci, ni bila posebno razširjena, razen vrtečega odojka na veselicah. Hladilnikov še niso imeli, zato so hrano spravljali v kletih, v zemljankah. Prvi pralni stroj pa je njihov stric »prešvercal« iz Italije.

Politično jim v šestdesetih letih ni bilo treba skrivati pripadnosti cerkvi. Krst, birma, vse se je javno odvijalo. Le za doseganje višjih položajev naj bi se bilo treba vključiti v Komunistično partijo. Po drugi svetovni vojni je prišlo veliko priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih republik in po informatorkinih besedah naj bi se Šenčurjani dobro razumeli z njimi, čeprav je bilo pozneje (po šestdesetih) nekaj več nestrpnosti. Informatorka je poznala nekaj takih priseljenih delavcev, ki jih je imela njena teta na stanovanju in menda so se prav lepo obnašali. Eden je celo igral kitaro in informatorka se je vanj zaljubila.

Oglaševanja ni bilo tako veliko. Informatorka se spominja reklamnih oglasov za Coca Colo, punčke, ki je sedela na škatlici za Globin, Kraševih škatel ter bombonov 505.

Družina je na izlete odhajala s konjem in z vozom. Preden so šli na izlet, na primer na Brezje, je oče prej pripravil konja in voz. Če so kot družina potovali, so se peljali z boljšim vozom – zapravljičkom. Spomni se popusta za vlak, ki je takrat obstajal, in ki si ga lahko izkoristil enkrat letno. Obstajali so še sindikalni vlaki – z njimi sta se vozila njena starša. Sama je videla morje pred svojimi starši, saj je bila v koloniji v Stenjaku. Otroke so takrat v šolah skoraj dobesedno prosili, naj se udeležujejo kolonij, vendar je bil njihov obisk sprva slab, saj je bilo ljudi strah puščati otroke brez nadzorstva staršev. Pogosto so romali na Brezje, ki je bilo blizu. Poleti so na Krvavec hodili na izlete, pozimi pa tudi smučat. Več otrok iz Šenčurja je hodilo na Krvavec zaradi zdravljenja oslovskega kašlja. Take otroke so zavili v »deke« in jih peljali z odprto žičnico.

Od prevoznih sredstev se informatorka spominja fičotov – Fiat 500, avtobusov in motorja od strica, ki je bil policaj. Ob neki poroki so se vozili z velikim ameriškim avtom Buickom. Šenčurski duhovnik je slišal ta del pogovora in pripomnil, da so se župniki večkrat vozili z motorji. Najpogosteje se je kolesarilo. Tudi če jim ni bilo treba nikamor, so se otroci na primer odločili obiskati prijateljevo teto, in vsi so sedli na kolesa. Hodili so na kopanje v Kokro na Milje ter v Kranj na bazen. Ob birmi, se spominja informatorka, so dekleta že nosila krajše kostime, obleke, na glavi pa še vedno venček. Zjutraj so jih obdarovali z uhani, ogrlicami, sladkarijami, po birmi pa so doma pripravili kosilo. Njen brat je pripeljal prijatelje iz Ljubljane in skupaj so igrali namizni tenis.

Dedka mraza so imeli v šoli. Vsa leta ga je igral isti Šenčurjan. Prihajal je v šolsko dvorano in takrat so jim pripravili posebno malico: hrenovko, žemljo in pomarančo. Za to priložnost so razred tudi okrasili. Dedek mraz je bil le stvar šole, ne pa tudi doma. Praznovali so ga vsako leto, skozi vso osnovno šolo. Obdarovali so jih običajno le za Miklavža. Takrat so dobili fige, sadje, kako čokolado. Miklavž je hodil po hišah in starši so morali za to kaj nastaviti. Silvestrovalo se je doma, včasih v dvorani v Šenčurju, v njej pa so bila toliko bolj redna pustovanja. Sejmov za žeganje se ne spomni več, spominja pa se Gorenjskega sejma v Kranju, ki je veljal za pomemben dogodek. Po sejmju so v Kranju tudi obedovali.

Občinski praznik Kokrške čete je bil decembra. Takrat so bile še krajevne skupnosti, zato so ta praznik imeli tudi Šenčurjani. Pri tem prazniku so nastopali šolski otroci in pa društvo borcev.

Informatorka se spominja, kdaj je bilo zgrajeno letališče Brnik, predvsem pa letalske nesreče, ki se je zgodila v šestdesetih letih. Zaslišal se je močan pok, nato pa so vsi hiteli na kraj nesreče, otroci kar s kolesi. Sama se spominja predvsem pripovedovanja o nesreči, češ da naj bi z dreves viseli udi, torbice ... od takrat jo je strah letenja, kot verjetno še marsikaterega Šenčurjana.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 14. 11. 2005